

ASOCIJACIJA ARHITEKATA U BOSNI I HERCEGOVINI

Intervju: Tarald Lundellvall / Snøhetta

www.aabh.ba

Razgovarali: Merdžana Mujkanović i Nejra Durmišević

Preveo: Edin Sarić

Snøhetta, arhitektonski biro iz Norveške, jedan je od najpriznatijih arhitektonskih studija u svijetu. Njihovi najpoznatiji projekti uključuju biblioteku Alexandria u Egiptu i Operu u Oslu, za koju su primili Mies van der Rohe i Aga Khan nagradu. U sklopu Dana Orisa u Mostaru, održanih u maju 2018. godine, razgovarali smo sa gospodinom Taraldom Lundellvallom, jednim od osnivača i partnera u pomenutom birou.

AABH: Jedan od slogana Snøhetta biroa je „Naši projekti su primjeri stava prije nego dizajna“. Možete li nam obrazložiti pomenuto, te kako se to odražava na Vaše projekte?

T: To je dobro, ali i teško pitanje za kratak odgovor, ali pokušaću. Snøhetta je uvijek bila kontekstualno orijentisana u arhitekturi, bar se mi vidimo na takav način. To znači da projekti ne napuštaju naše kancelarije dok se ne uvjerimo da koncept nije samo dobar, već i da je u dobrom odnosu sa okolnim objektima, znanjem i očekivanjima.

Naprimjer, kad smo radili na biblioteci Alexandria u Egiptu, znali smo da ćemo objekat prekriti velikim zidnim kamenom. Tako da smo dostavili mnogo modernih, efikasnih i prikladnih alata koji se koriste u norveškoj i švedskoj industriji kamena; alata prikladnih za stvaranje kružnih formi, oblika ili znakova u kamenu. Ali nije nam trebalo dugo vremena dok nismo shvatili da su jedan od najvrijednijih egipatskih resursa zapravo nubinski kamenoresci, ljudi čiji su preci izrađivali prelijepo kamene skulpture kroz čitavu egipatsku historiju. Brzo smo postali svjesni toga i rekli „ovo je resurs koji moramo naučiti da koristimo i spoznamo njihovu efikasnost prilikom rješavanja kompleksnih problema“.

Tako da, taj veliki kameni zid je bio izrađen na tradicionalni nubinski način, te su radnici radili veoma lijepo i ekspeditivno. Kombinacija visoke tehnologije austrijskih firmi i nubinskih kamenorezaca je primjer savremene saradnje u stvaranju nečega kontekstualnog, gdje je jasan i razumljiv dizajn vođen lokalnim sposobnostima. Ovakva situacija se može povezati sa većinom naših projekata.

AABH: Diskusija o kontekstu u arhitekturi je skoro pa beskonačna, pogotovo u svijetu globalizacije. Sa tako velikim kretanjima kapitala, ljudi i načina proizvodnje, mnogi smatraju da gradovi gube svoju unikatnost. Kako Vi u Snøhetti pristupate kontekstu? Kao zvanično globalna kompanija, trudite se da radite lokalno. Ne postoji li određeni vid suprotnosti u ovoj ideji?

T: Definitivno! I mislim da je to dobro pitanje, jer sada imamo ozbiljne, i rekao bih, teške diskusije u našem studiju u vezi ove teme. Kako uspijevamo prodrijeti u razumijevanje koncepta radeći na toliko različitim mjestima, dok smo dosad radili u okviru jednostavne profesionalne perspektive?

Ali ono na šta sad obraćamo pažnju više nego ranije je da li imamo dovoljno informacija od strane različitih ljudi koji su dio jednog projekta, dovoljno informacija po pitanju zakonodavnog, političkog, historijskog i sociološkog aspekta tog specifičnog mjesta na kojem radimo. Smjena sa globalne na lokalnu perspektivu tjera nas da podignemo značaj koncepta na viši nivo, i idemo dublje kako bismo napravili uspješan projekat. To nam je trenutna težnja, ići dublje u tu problematiku. Ako, naprimjer, treba da radimo nešto u vašoj zemlji, potrebno je mnogo srca uložiti u to, intelekta, kako bismo bili svjesni šta se dešava ovdje, te ona krenuli u razmišljanje o projektu.

AABH: Ostajemo na istoj temi, a tiče se nekih od Vaših globalnih projekata, mnogo arhitektonske i urbanističke proizvodnje je sačinjeno u veoma kratkom vremenu. Pomenuli ste u Vašim predavanjima u Mostaru, da tokom rada na projektima u Saudijskoj Arabiji naprimjer, nisu pretjerano brinuli šta će biti taj projekat, već o investiciji. Kako gledate na ovaj pristup stvaranju okoline i kakva je uloga arhitekta u tome?

T: Naše iskustvo sa klijentima je takvo da morate biti otvoreni, iskreni i pratiti svoju intuiciju kao arhitekta, te smo rekli ARAMCO-u (klijent) da treba prvo da se upoznamo prije nego što prihvatimo projekat. Pitali smo ih da li žele da jednostavno sjede s nama za stolom i diskutuju o skicama, gdje možemo vidjeti kako razmišljaju, i bili su iznenađeni. Došli su odvojenim avionima i autima na sastanak u Oslo, te smo ih pozvali na radionicu gdje smo se otvoreno upoznavali, kao i sa ciljevima projektima. Radimo to često sa investitorima, i ako u početku ne ide u dobrom pravcu, kažemo „žao nam je, ne možemo raditi sa Vama“, jer ne možemo naći zajednički jezik za nastavak saradnje.

Koristimo ovu metodu naivnog i veoma otvorenog pristupa, sa bogatim ljudima u New Yorku ili milijarderima u Hong Kongu, i u većini slučajeva naši klijenti se zainteresuju da prate naš put, jer postanu znatiželjni. Ali ponekad to ne uspije, i mogu Vam reći da raditi u zemlji poput Saudijske Arabije također ostavlja prostora za internu diskusiju. Dosta naših ženskih i muških kolega su bili jasni da ne žele raditi na zgradi u Saudijskoj Arabiji, zbog načina tretiranja žena, ali muškaraca. Nakon toga smo imali interni proces gdje smo konsultovali norveško Ministarstvo vanjskih poslova, te zatražili njihov stav po pitanju saradnje sa Saudijskom Arabijom. Na kraju dana, oni koji nisu htjeli raditi na ovom, radili su na drugom projektu.

Pitanje klijenata se kod nas rješava na dva načina: prvo, nikad nismo uvučeni ni u šta, imamo standardne skandinavske ugovore koji nam ne dozvoljavaju da radimo na „specijalnim“ projektima. Zvuči veoma hrabro, ali je tako. Drugo, element iznenađenja, pozivanja u našu zemlju i pokazivanja da imamo normalan stav, dočeka u našoj kancelariji i malo zajedničkog igranja idejama uvijek ima pozitivne strane.

AABH: Radite na širokom dijapazonu projekata, velikih i malih mjerila, i sigurno ste u poziciji da možete birati svoje projekte. Kako birate projekte na kojima ćete raditi, koji su Vaši kriteriji? Imate li preferensi između malih i velikih objekata, kao naprimjer Opere?

T: Moj odgovor na ovo pitanje, možda ponovo zvuči hrabro, je da danas želimo da budemo, ili bar da pomognemo, onima koji su mijenači igre – onima koji su ozbiljni po pitanju poboljšanja ljudskih uslova. Možemo uzeti veliki projekat, i hoćemo, ako osjetimo da možemo pomoći da napravimo razliku. U svakom slučaju, izbjegavamo crtati vile i male delikatne stvari. Naprimjer, podzemni

restoran nije tip projekta na kojem bismo radili, iako je zanimljiv, ali je to posao sa strane. Želimo da pravimo razliku, želimo da budemo stvaraoci promjena.

AABH: Šta su najveći izazovi za arhitekta koji žele da budu stvaraoci promjena?

T: Mislim da je najbitnija stvar za arhitekta danas je da razumiju, prihvate i školuju se na fakultetima, da je arhitektura teritorijalno ograničena aktivnost. S tim u vezi, morate naučiti da volite različite vrste znanja na lokalnom i regionalnom nivou. Budućnost leži u tome da budete u mogućnosti da razumijete vrste procesa koji se dešavaju u području gdje živite ili radite. To je najveći lični izazov, i razlog zašto ovo govorim je taj što većina arhitektonskih škola danas rade kao da su u 20. vijeku nakon II svjetskog rata, gdje je idealna, čista forma bila najvažnija stvar.

Danas, izazov je razumijevanje da procesi na lokalnom nivou moraju biti shvaćene, prije čiste forme.

AABH: Da li je ovo stav koji ste imali od početka? To je možda nešto što Vas je natjeralo da narastete na mjesto gdje ste sad?

T: Imamo veliki resurs različitih ljudi, različitih spolova, vjera, političkih stavova, nacionalnosti, kulturnih pozadina, i onda vidimo da želimo da radimo različite stvari. Neki od nas, možda ovi mlađi, žele da rade na manjim stvarima jer je to dobro za trening i učenje. I onda kažemo „OK, to je interesantno, uradimo ovo“, i predamo odgovornost mlađoj grupi u firmi. Ili naprimjer, veoma komplikovan projekat u Francuskoj, veliki stambeni objekat koji je komplikovan i za mene, gdje smo osnovali kancelariju u Parizu i imali lokalne arhitekta, kao i norveške kolege. Uvijek se nadamo da imamo motivisan tim. U principu, počeli smo kao biro koji projektuje kulturne objekte, danas radimo manje-više sve, osim vila.

AABH: Najpoznatiji projekat Snohette je Opera u Oslu, koja je istovremeno i zgrada i javni prostor, i Alexandria, javna biblioteka. Kako vidite ulogu javnog prostora u savremenoj arhitekturi, da li je količina javnih prostora danas u opadanju?

T: Nakon II svjetskog rata, Evropa je bila pod rekonstrukcijom, kako privatna, tako i javna sfera je bila podložna interesantnim projektima, vijećnice, stambene zgrade, škole i obdaništa, sve za javnu upotrebu. Mislim da je bilo lakše biti arhitekta u 50.-tim i 60.-im, iako nisam bio dio toga, nisam toliko star (smijeh). Danas postoje rastuće razlike u potrebama, pa tako i pristupu građenju, gdje u nekim mjestima ljudi očajno traže javne ili kulturne objekte kao javne prostore, dok su u drugim mjestima stambene zgrade i privatni prostor najvažnije usljed migracije u gradove.

AABH: Šta je bio najveći izazov – kao arhitektonski projekat, tokom rada u Snohetti, i Vaš najveći uspjeh?

T: Za firmu, to je očito bila biblioteka Alexandria jer smo tad bili mladi. Projekat je završen i realizovan početkom 90.-ih, gdje bio određen politički pustoš. Mnogo smo naučili na ovom projektu. Imali smo jak koncept koji je osvojio konkurs, ali nismo bili odrasli, tako da smo imali mnogo da naučimo, da izborimo sa mnogo faktora i da ih razumijemo.

Na ličnom nivou, rekao bih da je to projekat Opere – istovremeno je „topao“ osjećaj osvrnuti se na to sada. Radio sam na tome, počev od prvih skica za konkurs, a onda i kao vođa projekta osam godina poslije. Okvirno bilo nas je 25 arhitekata potpuno posvećene ovom projektu tokom osam godina rada na Operi. Bio je to veliki izazov u smislu organizacije, održavanja svih ambicioznim, inspirisanim, te saradnje sa ministrima i vladinim organizacijama, i istovremeno braneći snažne kvalitete svoje ideje, jer norveško društvo ne prihvata automatski ljude kao genije. Morate se dokazivati sve vrijeme, ponovo i ponovo. Ali sa Operom, uspjeli smo završiti je četiri mjeseca prije nego norveška Skupština odredila datum završetka, te za 400 miliona norveških kruna manje nego što je propisano budžetom. Uglavnom, bio je to težak projekat za izvesti.

AABH: Statistički, i iz perspektive drugih evropskih i svjetskih zemalja, Norveška je jednostavna i visoko razvijena zemlja, sa visokom standardom i kvalitetom života. Radeći i živeći tamo, koji su izazovi s kojima se susrećete?

T: Da budem realan, putujem mnogo i naravno Norveška je dobro društvo. Također, dobro društvo za biti arhitekta.

AABH: Zašto mislite da je zakon taj koji određuje status i ulogu arhitekta u jednom društvu?

T: Donekle da. Građevinski kodeksi u Norveškoj zahtijevaju da određene mogu urađeni jedino od strane arhitekata. Ali možda bitnija stvar je činjenica da su arhitekti historijski bili uključeni u 20-30% svih građevinskih aktivnosti najmanje posljednjih 100 godina. Drugi faktor je veoma dobar obrazovni sistem, bogato društvo usljed nalazišta nafte koji su u vlasništvu države. Tako da se ne mogu žaliti na zemlju i ulogu arhitekta u istoj.

AABH: Za kraj, Norveška i ostale skandinavske zemlje su poznate po ravnopravnosti u društvu. S druge strane, imamo porast neravnopravnosti u svijetu trenutno. Smatrate li da arhitektura prati ovaj fenomen, te odgovara na probleme neravnopravnosti u gradovima, pogotovo po pitanju stambene arhitekture? Kakva je društvena uloga arhitekata danas?

T: Zaista postavljate bitno pitanje. Lično, nisam pesimista, ali vidim da danas liberalizam i kapitalizam daju prostora za neravnopravnost i lošu raspodjelu resursa koji prijete civilizaciji.

Ponovo, odgovor će se osloniti na neke moje izjave, jer na nacionalnom ili lokalnom nivou arhitekti bi trebali problem posmatrati kao prostorni planeri, i koristiti praktične primjere kako bi ukazali na stvari koje bi trebalo uraditi drugačije za dobrobit svih. Naprimjer, Snohetta odbija projekte ukoliko primijeti da je isti vođen od strane potplaćenog tima. Ovo je naš način da skrenemo pažnju na problem i ukažemo to klijentu. Mislim da bi arhitekti trebalo da budu mnogo slobodniji i otvoreniji u javnom izražavanju. Problem je taj što većina arhitekata živi od isplate bogatih klijenata, što je realnost, ali upravo to ih čini tišim nego što bi trebalo da budu, jer su u poziciji da prate novac. Mi smo u poziciji da s vremena na vrijeme ukažemo na određene stvari i dignemo svoj glas, i vrijeme da to počnemo raditi.